

ДО ПИТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАПОБІГАННЯ МАСОВИМ ЗАВОРУШЕННЯМ, ЩО НЕСУТЬ ЗАГРОЗУ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

Головін Д. В.

Стаття присвячена дослідженню питань профілактичної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, спрямованих на запобігання масових заворушень, що несуть загрозу територіальній цілісності України. Особлива увага при цьому приділяється використанню всього арсеналу засобів та методів оперативно-розшукової діяльності з метою своєчасного виявлення наміру та недопущення переростання його в наступну стадію підготовки або вчинення протиправних діянь, пов'язаних з масовими заворушеннями.

Ключові слова: територіальна цілісність України, масові заворушення, оперативно-розшукове запобігання, індивідуальна профілактика, методи оперативно-розшукової діяльності.

Статья посвящена исследованию вопросов профилактической деятельности оперативных подразделений Национальной полиции в условиях действующего уголовного процессуального законодательства, направленных на недопущение массовых беспорядков, которые несут угрозу территориальной целостности Украины. Особое внимание при этом уделяется использованию всего арсенала средств и методов оперативно-розыскной деятельности с целью своевременного выявления умысла и недопущения перерастания его в следующую стадию подготовки или совершения противоправных действий, связанных с массовыми беспорядками.

Ключевые слова: территориальная целостность Украины, массовые беспорядки, оперативно-розыскное предотвращение, индивидуальная профилактика, методы оперативно-розыскной деятельности.

The article is devoted to the research of issues of preventive activity of operational units of the National Police in the conditions of the current Criminal procedural legislation, aimed at preventing mass disturbances that threaten the territorial integrity of Ukraine. A retrospective of the emergence and development of such crimes in the territory of our state in 2014-2018, which was caused by the destructive influence of representatives of foreign states, is considered. In this case, the characteristic features indicating the purpose of violating the territorial integrity of Ukraine and their distinction from the massive disturbances that do not constitute such a threat and, accordingly, are less socially dangerous. Important attention is paid to the use of the whole arsenal of means and methods of operative and investigative activities, in order to timely identify the intention and prevent the emergence of it in the next stage of preparation or commission of unlawful acts related to mass disturbances. Particular attention is paid to individual prevention with persons prone to committing these crimes.

Key words: territorial integrity of Ukraine, mass disturbances, operative-search prevention, individual prophylaxis, methods of operational-search activity.

Постановка проблеми та її актуальність. Загострення соціально-політичної ситуації в Україні за ос-

танні роки, що багато в чому викликано деструктивним впливом з боку представників іноземних держав, неабияк актуалізувало проблему протидії масовим заворушенням. Перша половина 2014 року ознаменувалася значним збільшенням кількості облікованих масових заворушень у східних та південних регіонах України. Так, за 2013 рік в цілому по Україні було зареєстровано всього 4 кримінальні правопорушення за ст. 294 КК України, 2-ом особам вручено повідомлення про підозру, а за 2014 рік обліковано 119 масових заворушень і 29 особам повідомлено про підозру [4].

Метою статті є дослідження питань профілактичної діяльності оперативних підрозділів Національної поліції в умовах чинного кримінального процесуального законодавства, спрямованих на запобігання масових заворушень, що несуть загрозу територіальній цілісності України.

Виклад основного матеріалу. Масові заворушення, що спостерігалися у 2014 році, були безпосередньо пов'язані з тими сумнозвісними подіями, що відбувалися в Автономній республіці Крим та в окремих районах Луганської і Донецької областей і призвели до особливо тяжких наслідків. Починаючи з 2015 року, спостерігався спад динаміки вчинення цих злочинів, зокрема, за 2015 рік було обліковано 23 факти масових заворушень і 16-ти особам повідомлено про підозру, за 2016 рік – 8 фактів і 1-й особі повідомлено про підозру, за 2017 рік – 3 факти і 1-й особі повідомлено про підозру [4]. Разом із тим зменшення кількості облікованих фактів злочинів, передбачених ст. 294 КК України, не означає, що загроза їх учинення минула, а скоріше свідчить про належну організацію роботи правоохоронних органів щодо запобігання масових заворушень.

Відмінна риса основної частини масових заворушень, що мали місце у 2014 році і пізніше, полягає в тому, що ці злочини мали яскраво виражені політичні мотиви. Ці злочини суттєво відрізнялися від тих, що мали місце до 2014 року, адже, окрім іншого, були спрямовані на порушення територіальної цілісності України. Так, характерними ознаками, що свідчили про мету порушення територіальній цілісності України та спостерігалися під час масових заворушень, були такі:

– відсутність української національної символіки та наявність державної символіки інших країн, з якими Україна має напружені дипломатичні відносини, а також комуністичної символіки чи пропаганди комуністичного тоталітарного режиму;

– присутність іноземних громадян, у т.ч. тих, які приховують своє громадянство, а також осіб без розпізнавальних знаків у військовій формі;

Головін Д. В., 2018

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

– публічні заклики про зміну меж території або державного кордону України, а також заклики, що межують із цим (про захоплення приміщень органів влади, організацію «народних рад», «референдумів» щодо від'єднання окремих територій, їх автономії чи федеративного устрою тощо);

– розповсюдження матеріалів із закликами та символікою антипатріотичної спрямованості;

– безпосередня або опосередкована причетність іноземних громадян до організації масових заворушень та їхнього фінансування.

Зазначені вище ознаки дозволяють відмежувати масові заворушення, що несуть загрозу територіальній цілісності України, від тих, що такої загрози не становлять, а відповідно, є менш суспільно небезпечними. У сучасних умовах представники певних політичних кіл та спеціальних служб іноземних держав не полишають спроб щодо організації масових заворушень, спрямованих на порушення територіальної цілісності України й розхитування і без того складної соціально-політичної обстановки. Організація масових заходів, що мають на меті підбурювання до масових заворушень, виступає засобом ведення гібридної війни проти України та роз'єднання громадян за регіональною ознакою. На жаль, ці деструктивні явища спостерігаються сьогодні не лише в східних, але і в інших регіонах України, зокрема, несанкціоновані масові заходи на підтримку так званих «Рівненської народної республіки», «республіки Підкарпатська Русь», «Бессарабської народної республіки» та ін.

Актуальність проблеми протидії масовим заворушенням, що несуть загрозу територіальній цілісності України, окрім іншого, обумовлена тим, що на сьогоднішній день в органах та підрозділах Національної поліції України відсутні науково обґрунтовані рекомендації щодо запобігання та розслідування зазначеної категорії злочинів, відсутні чітко визначені алгоритми дій працівників поліції за таких умов. У минулому зазначена прогалина коштувала Україні значної частини території.

Різномісні питання запобігання та розслідування окремих видів злочинів досліджували відомі вчені. Разом із тим у теорії криміналістики та оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) відсутні наукові праці, присвячені питанням запобігання та розслідування масових заворушень, що несуть загрозу територіальній цілісності України. Таке положення речей не задовольняє сучасні потреби науки та практики діяльності органів Національної поліції України.

Відзначимо, що положення чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України негативно позначаються на діяльності оперативних апаратів Національної поліції щодо виявлення осіб, які готують масові заворушення, та щодо запобігання цим злочинам. Згідно з чинним КПК України [3] оперативні підрозділи позбавлені ініціативи в досудовому розслідуванні, а їхня роль зведена до пасивного виконання доручень слідчого, прокурора. Про це свідчать наступні положення ст. 41 КПК: «оперативні підрозділи <...> здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора»; «співробітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді

чи прокурора». Фактично ці засади унеможливають практичну реалізацію основного завдання, що має виконуватися оперативними підрозділами – виявлення осіб, які готують вчинення злочину.

На сьогоднішній день діяльність оперативних підрозділів Національної поліції переважно зводиться до виконання забезпечувальної функції в межах кримінального провадження, зокрема, до виконання доручень слідчого, прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Все менше уваги в діяльності оперативних апаратів приділяється роботі з виявлення осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес, та із запобігання злочинам. Стосовно проблематики протидії масовим заворушенням, що несуть загрозу територіальній цілісності України, зазначимо, що запобігти їм набагато більш прийнятно, ніж долати їхні негативні наслідки.

Недарма оперативно-розшукове запобігання (профілактика, попередження) злочинам у другій половині минулого сторіччя було визнано окремою формою ОРД разом з виявленням осіб і фактів, що становлять оперативний інтерес, і оперативною розробкою. Визначальна роль у формуванні концепції попереджувальної діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ належить І.П. Козаченку, який обґрунтував існування діяльності щодо профілактики злочинів поза межами оперативного пошуку та оперативної розробки, довів самостійність цієї форми ОРД [5, с. 32-39]. На думку Е.О. Дідоренка, І.П. Козаченка, Я.Ю. Кондратьєва, В.П. Пилипчака, В.Л. Регульського та інших вчених [6, с. 271], оперативно-розшукове запобігання як форма ОРД характеризується цілеспрямованим зосередженням зусиль оперативних підрозділів, засобів та методів на попередженні, припиненні злочинів на стадії задуму, готування або замаху.

Вважаємо, що головна мета оперативно-розшукового запобігання злочинам за напрямком протидії масовим заворушенням, що несуть загрозу територіальній цілісності України, зводиться до того, щоб силами, методами та засобами ОРД не допустити не тільки вчинення злочину, а й переростання протиправних намірів у наступну очікувану стадію. Такими стадіями є:

– поява наміру вчинити злочин (проявляється у висловлюваннях окремих осіб організувати масові заворушення чи прийняти в них активну участь);

– готування до злочину (проявляється у вчиненні конкретних дій з підготовки до масових заворушень, підшукування співучасників, виготовлення чи придбання зброї чи інших знарядь вчинення злочину тощо);

– замах на злочин (являє собою вчинення конкретною особою з прямим умислом діяння, безпосередньо спрямованого на організацію масових заворушень чи активну участь в них, але при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі особи);

– повне завершення умисного злочину (характеризується безпосереднім початком масових заворушень та вчиненням конкретних актів насильства над особою, погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель або споруд, опору представникам влади із застосуванням зброї або інших предметів тощо).

З метою недопущення переростання намірів вчинити злочин у наступну стадію ще за радянських часів була розроблена концепція індивідуальної профілак-

тики (індивідуально-профілактичного впливу). Індивідуальна профілактика (індивідуально-профілактичний вплив) – це здійснюваний за допомогою системи тактичних прийомів процес запобіжно-профілактичної та агентурно-оперативної роботи у відношенні осіб, які замислюють або готують вчинення злочинів, які ведуть протиправний образ життя та не реагують на прийняті відносно них запобіжні заходи гласного характеру [5, с. 111]. На сьогодні існує цілий ряд наукових праць, які висвітлюють діяльність оперативних підрозділів щодо індивідуальної профілактики злочинів, проте майже відсутні роботи, присвячені здійсненню індивідуально-профілактичного впливу щодо осіб, відносно яких отримана інформація про можливість учинення ними масових заворушень.

Висновки. Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності не випадково покликані вживати заходів індивідуально-профілактичного впливу, бо саме вони мають у розпорядження ті сили та засоби, можливість застосування відповідних методів, які дають можливість ефективно здійснювати негласну роботу щодо запобігання масовим заворушенням, що несуть загрозу територіальній цілісності України. Зазначене обумовлює потребу в ґрунтовному вивченні питань запобігання масовим заворушенням, що несуть загрозу територіальній цілісності України, та проведення правоохоронної розвідки з цією метою. Вимагають розкриття особливості проведення заходів оперативного (ініціативного) пошуку та інших дій оперативних апаратів у межах справ контрольного-спостережного провадження, заведених з метою контролю, відслідковування, аналізу, оцінки й прогнозування оперативної обстановки за лінією вчинення масових заворушень, а також щодо причетних

до них екстремістські налаштованих формацій та об'єднань, незаконних збройних формувань, організованих злочинних угруповань та організацій. Потребує з'ясування сучасний стан провадження за оперативно-розшуковими справами, що заводяться на особу або групу осіб, які готують масові заворушення.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 21.02.2014 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
2. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 р.: станом на 14.10.2014 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р.: станом на 07.10.2014 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за 2013 – 2017 рр.: статистична інформація / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. URL: <http://www.gp.gov.ua>
5. Козаченко І.П. Оперативно-розшукна профілактика (правовые и организационно-тактические вопросы). К.: КВШ МВД СССР, 1991. 138 с.
6. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник / авт. кол.: Е.О. Дідоренко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, В.П. Пилипчук, В.Л. Регульський; під заг. ред. Л.В. Бородича. Луганськ: РВВ ЛІВС, 1999. Т. 1. 390 с.

*Головін Д. В.,
аспірант докторантури та аспірантури
Одеського державного університету
внутрішніх справ*